



• نادره جلالی

ارسنجانی در آینه زمان

مقدمه

اصلاحات اراضی یکی از وقایع مهمی بود که در عصر محمدرضا شاه پهلوی در ایران رخ داد و در زمان خود مباحث زیادی را بین روشنفکران و سیاستمداران وقت به وجود آورد. دکتر حسن ارسنجانی از فعالین مهم اصلاحات ارضی بود که درباره شخصیت ونحوه عملکرد او نظرات گوناگونی ارائه شده است. بعضی او را وابسته به دول بیگانه قلمداد و برخی چهره‌ای ملی از او ترسیم کرده‌اند. رجال سیاسی وقت چون اسدالله علم، علی امینی و قوام السلطنه که هر یک با او از نزدیک همکاری داشته‌اند نیز نظرات مختلفی راجع به او بیان کرده‌اند.

کتاب ارسنجانی در آینه زمان حاوی شرح زندگانی و عملکرد سیاسی ارسنجانی، وزیر کشاورزی دوران محمدرضا شاه پهلوی، از فعالین اصلاحات ارضی در ایران است که مؤلف در آن به چگونگی اصلاحات ارضی، تصویب قانون و اجرا و روند آن در ایران می‌پردازد.

برای دیگران طلا» را مطرح کرد و پرده از چهره استعمار برداشت. به همین جهت روزنامه نویسان او را کارشناس نفت قلمداد کرده و به اولقب «حسن نفتی» دادند.

ارسنجانی در بحرانی‌ترین ادوار سیاسی کشور یعنی ۱۳۲۴ ش توسط صلاح الملک با قوام السلطنه، این سیاستمدار برجسته و کهنه کار ایران آشنا شد. او به حمایت از قوام السلطنه پرداخت. بر اثر حمایت‌ها و تلاش‌های او و عباس اسکندری بود که قوام السلطنه به نخست وزیری رسید و سرانجام مسئله خود مختاری آذربایجان حل شد.

ارسنجانی در دوران نخست وزیری سپهد حاج علی رزم آرا (تیر ۱۳۲۹ ش)

مشاور مخصوص او شد و طرح تأسیس شرکت‌های تعاونی را در روستاها به او پیشنهاد کرد تا از این طریق منافع عایدات کشاورزی عاید خود رعیت شود. پیشنهاد ارسنجانی با استقبال رزم آرا روبه‌رو شد ولی با قتل او در ۲۶ اسفند ۱۳۲۴ ش. اجرای آن متوقف ماند. چون دکتر محمد مصدق در تیر ۱۳۳۱ ش. استعفا داد و قوام السلطنه مأمور تشکیل دولت شد، ارسنجانی او را از پذیرفتن این سمت برحذر داشت. چرا که قبول این مسئولیت را در آن شرایط مخالفت با مصدق می‌دانست. اما با این وجود چون قوام السلطنه به نخست وزیری رسید، او را حمایت کرد و معاون سیاسی و رئیس تبلیغات او شد. در همین زمان مقاله معروف «کشتیبان را سیاستی دگر آمد» را نوشت. به دنبال سقوط کابینه قوام و قیام

دکتر ارسنجانی در آینه زمان

مهندس نورالدین ارسنجانی

■ ارسنجانی در آینه زمان
■ تألیف: مهندس نورالدین ارسنجانی
■ ناشر: نشر قطره، تهران، ۱۳۷۹

زندگی سیاسی دکتر ارسنجانی

حسن ارسنجانی پسر سیدمحمدحسین در ۱۳۰۰ ه. ش. متولد شد. تحصیلات ابتدائی خود را در مدرسه پهلوی در خیابان ری گذراند. سپس به مدرسه سن لویی رفت. به زبان فرانسه تسلط داشت و در جوانی به ترجمه مقالات خارجی پرداخت. او در هفده سالگی کتاب نامه‌های ایرانی اثر منتسکیو را به زبان فارسی ترجمه و منتشر کرد. ارسنجانی تحصیلات عالی خود را در رشته حقوق به پایان برد و موفق به

اخذ درجه لیسانس شد. مدتی ریاست شرکت‌های تعاونی رادر بانک کشاورزی برعهده داشت. فعالیت مطبوعاتی خود را از ۱۳۱۹ ش با روزنامه «تجدد ایران» آغاز کرد. اولین فعالیت سیاسی او انتشار مقاله‌ای در روزنامه «نبرد» و با امضا و نام مستعار «دکتر داریا» بود. چندی بعد در زمره طرفداران «حزب پیکار» درآمد و با روزنامه «مرد امروز» که ناشر افکار این حزب بود، همکاری کرد. در ۱۳۲۳ ش. امتیاز روزنامه «داریا» را گرفت و اولین شماره آن را در ۲۸ خرداد همان سال منتشر کرد. ارسنجانی در این روزنامه به نوشتن مقالاتی به طرفداری از طبقات کارگر و دهقان پرداخت. از شماره ۶ (۴ تیر ۱۳۲۳ ش) شروع به نوشتن مقالاتی راجع به نفت کرد و آن را از بعد سیاسی مورد بررسی قرار داد و مسئله «نفت برای ما بلا و

کتاب ارسنجانی در آیینۀ زمان حاوی شرح زندگانی و عملکرد سیاسی ارسنجانی، وزیر کشاورزی دوران محمدرضا شاه پهلوی از فعالان اصلاحات ارضی در ایران است که مؤلف در آن به چگونگی اصلاحات ارضی، تصویب این قانون و اجرا و روند آن در ایران می‌پردازد

از آنجایی که مؤلف خود از نزدیک شاهد بسیاری از وقایع و رخداد های سیاسی آن عصر و زندگی دکتر حسن ارسنجانی بوده، بنابراین بخش‌هایی از کتاب که برگرفته از خاطرات مؤلف است، از اهمیت بیشتری برخوردار است

معروف ۳۰ تیر ۱۳۳۱ ش. ارسنجانی نیز از انتشار روزنامه محروم ماند.

ارسنجانی در دوران نخست وزیری اقبال به تشکیل مجدد «حزب آزادی» همت گماشت ولی در ۱۳۳۶/۵/۲۷ مسوق به تأسیس جمعیت آزادی شد.

او در دوران نخست وزیری علی امینی به سمت وزارت کشاورزی منصوب شد و در قضیه اصلاحات ارضی فعالیت پر دامنه و جنجالی از خود نشان داد. ارسنجانی هشت ماه بعد از عهده دار شدن پست وزارت کشاورزی، لایحه اصلاحی قانون اصلاحات ارضی را تهیه و به تصویب رساند و دوازده روز پس از مهلت قانونی در ۱۳۴۰/۱۲/۱۲ آن قانون را در مراغه اجرا کرد. ارسنجانی در دوران نخست وزیری اسدالله علم (۲۸ تیر ۱۳۴۱ ش) همچنان در سمت خود باقی ماند. اما عاقبت پس از هشت ماه همکاری با او به علت ناسازگاری علم از وزارت کشاورزی استعفا داد و به عبارتی دیگر برکنار شد.

ارسنجانی در ۱۷ فروردین ۱۳۴۲ به سفیری ایران در رم منصوب شد ولی پس از یک سال معزول و به تهران احضار گردید و سرانجام در ۱۰ خرداد ۱۳۴۸ ه. ش. مسموم گردیده و روز بعد در ۴۸ سالگی درگذشت.

معرفی کتاب

مؤلف اثر خود را در یک پیشگفتار و سه فصل به قرار زیر تنظیم کرده است:

۱. دکتر حسن ارسنجانی در آیینۀ زمان
۲. ارسنجانی و قوام السلطنه
۳. اصلاحات ارضی

مؤلف در پیشگفتار، انگیزه خود را از تألیف این کتاب عدم وجود کتابی مستقل راجع به شخصیت دکتر ارسنجانی دانسته و اقدامات او را عامل اصلی انجام این کار ذکر می‌کند.

در فصل اول: راجع به خانواده، تولد، دوران کودکی، رشد و تحصیل و آغاز فعالیت سیاسی ارسنجانی مطالبی را بیان می‌کند. سپس به ذکر اقدامات مهم و مبارزات سیاسی او یعنی تأسیس روزنامه داریا، تأسیس حزب آزادی، اصلاحات ارضی، ویژگی‌های اخلاقی و سرانجام وصیت نامه و مرگ او می‌پردازد.

در فصل دوم نگاهی گذرا به زندگانی سیاسی قوام السلطنه و مبارزات او و نحوه آشنایی ارسنجانی با قوام السلطنه دارد و ارتباط دوستی میان آنان را تشریح و نامه‌های قوام السلطنه به

ارسنجانی را عیناً ذکر می‌کند.

فصل سوم که موضوع اصلی کتاب حاضر است، با چگونگی پیدایش مالکیت‌های بزرگ و اصلاحات ارضی در جهان آغاز می‌شود. سپس مطالبی راجع به اصلاحات ارضی و سیستم کمون و نقش آن در کشاورزی چین، اصلاحات ارضی از نظر اقتصادی و حقوقی، ضرورت اجرای اصلاحات ارضی در ایران، سابقه تقسیم اراضی مزروعی در ایران، قانون اصلاحات ارضی و تقسیم املاک بزرگ بیان می‌کند. سپس به زمینه و سابقه تاریخی برنامه اصلاحات ارضی که در ۱۳۴۱ ش. آغاز شد و نتایج اصلاحات ارضی می‌پردازد. ارسنجانی اصلاحات ارضی را از نظر اجتماعی بزرگترین کار بعد از مشروطه و از نظر اقتصادی بزرگترین کار بعد از ملی شدن صنعت نفت می‌داندست و بر این اعتقاد بود که اجرای قانون اصلاحات ارضی را باید بر مبنای تکیه بر قدرت و امکانات مملکت پیش برد. او اجرای قانون اصلاحات ارضی را سبب شکل‌گیری طبقه متوسط در جامعه می‌داندست و معتقد بود که برای تحقق دموکراسی راهی جز مداخله روستائیان در امر انتخاب آزاد نیست و راه استقرار دموکراسی محو کامل فئودالیت است.

ارسنجانی مراغه را به عنوان طرح پیشاهنگ انتخاب کرد چرا که آذربایجان مهد مشروطیت بود. شاه در ظاهر با اقدامات ارسنجانی و اصلاحات ارضی موافق بود و از ارسنجانی قدر دانی می‌کرد ولی در باطن از او کینه به دل می‌گرفت زیرا ارسنجانی نزد مردم محبوبیت زیادی یافته بود و همین امر به شاه گران می‌آمد. در واقع شاه به دودلیل از اصلاحات ارضی حمایت می‌کرد: اول آن که حمایت از این قانون برای او اعتبار می‌آفرید و از سوی دیگر نفوذ و قدرت مالکان بزرگ را که رقیب خود می‌پنداشت، تضعیف می‌کرد. دولت آمریکا و در رأس آن رییس جمهورش یعنی کندی نیز از این قانون در ایران برای مقابله با نفوذ کمونیسم استفاده می‌کرد.

مؤلف در بخش‌های پایانی این فصل اصلاحات ارضی را از نظر مطبوعات مورد بررسی قرار می‌دهد و در تحریر اثر خود از روزنامه‌هایی چون «داریا»، «ستاره صبح»، «ستاره تهران»، «مردم‌مبارز»، «امید ایران» و کتاب‌هایی چون پاسخ به تاریخ، شاه و علم و خاطرات خود کمک می‌گیرد. از آنجایی که مؤلف خود از نزدیک شاهد بسیاری از وقایع و رخداد های سیاسی آن عصر و زندگی دکتر حسن ارسنجانی بوده، بنابر این بخش‌هایی از کتاب که برگرفته از خاطرات مؤلف است، از اهمیت بیشتری برخوردار است.